

Voedselconcurrentie en voedselsoevereiniteit

Over de voedsel-, energie- en klimaatcrisis

Guus Geurts is beleidgericht milieukundige en publicist en namens XminY Solidariteitsfonds betrokken bij Platform Aarde Boer Consument, en bij (het project Regionalisering van) de werkgroep Vóór de Verandering. Hij hield vorig jaar bij het Beraad van de Arme Kant van Nederland/EVA een inleiding over globalisering, landbouw, milieu en sociale rechtvaardigheid. Toen liepen de wereldprijzen voor voedsel stevig omhoog. Nu in het voorjaar 2009 dalen door de kredietcrisis de prijzen sterk. In juni 2009 zijn ook de verkiezingen voor het Europese Parlement. Landbouw en voedselproductie zijn vooral Europees beleid. Genoeg redenen voor een nader gesprek.

"Mijn passie voor internationale rechtvaardigheid, het beschermen van biodiversiteit en inheemse volkeren, en de rol van landbouw en voedselproductie hierbinnen, ontstond vrij laat. Het hangt samen met mijn afkomst als boerenzoon en het werken op de boerderij van mijn ouders. Mijn contacten met de werkgroep Mondiale Vorming en Oikos in Venray in de jaren negentig hebben daarin ook veel betekend. Mijn vele reizen in ontwikkelingslanden leerden mij hoeveel wij in het Westen van het Zuiden kunnen leren. Maar ook dat misstanden vooral in het Westen veroorzaakt worden, en dat hier dus de oplossing ligt op genoemde terreinen. Ik heb gaandeweg gemerkt dat de oude koloniale structuren van veroveren en nemen voortgaan via de huidige neoliberale structuren.

Ik besloot in 1996 mijn oude baan als productieplanner op te zeggen, en in 1999 Beleidsgerichte Milieukunde te gaan studeren en politiek actief te worden. De uitspraak van Aike Maar Singh voorzitter akkerbouw Land- en Tuinbouw Organisatie (LTO): "Liberalisering maakt de rijken rijker en de armen armer", maakte me duidelijk dat milieu, internationale solidariteit én voedsellandbouw wereldwijd met elkaar samenhangen. Ik heb die

inzichten sindsdien steeds verder ontwikkeld, onder andere via mijn scriptie en afstudeeronderzoek bij Milieudefensie. Ik merkte dat boeren in Noord en Zuid te maken hebben met hetzelfde destructieve neoliberale (Europese) beleid."

ZICHT OP DE MARKT

"Ik heb de laatste twintig jaar de wereld van productie, handel en consumptie van voedsel onderdeel zien worden van die van de vrije wereldhandel. Dit terwijl de vrije markttheorie helemaal niet werkt in de landbouw. De eerste stappen van wat nu Europese Unie (EU) is werden om die redenen in 1957 rond het landbouwbeleid gezet. De doelstellingen hiervan waren (tot het einde van de jaren tachtig): voedselzekerheid en redelijke prijzen voor consumenten, bestaanszekerheid voor de boeren en stabiele markten. Gaande de jaren negentig werd landbouw wereldwijd echter een onderdeel van de liberalisering van de wereldwijde economie via de World Trade Organisation (WTO).

Er werd in achterkamertjes een deal gesloten tussen de Verenigde Staten en de EU, die vooral tot stand kwam onder druk van multinationals die hun plaats op de wereldmarkt wilden verbeteren. Het recht van landen om hun landbouw te beschermen werd daardoor overboord gezet. In deze mondiale vrije markt zijn ondernemingen verheven tot de hoofdactoren boven de overheid.

Dit past in de neoliberale trend van liberaliseren, privatiseren en dereguleren. Je ziet dan dat het streven

Guus Geurts

naar winstgevendheid, overheidsregelingen ten dienste van sociale doelen (voedselzekerheid, arbeidsomstandigheden) en van milieuzaken gaandeweg naar de achtergrond duwt. Multinationals hebben echter vooral interesse in winst, verovering van nieuwe markten en toegang tot zo goedkoop mogelijke grondstoffen en producten. De enige waarde die door internationale overheden wettelijk gehandhaafd wordt, is die van voedselveiligheid. Maar zelfs die eis is boterzacht. De VS hebben bijvoorbeeld veel soepeler regels voor gebruik van hormonen in vlees en melk dan de Europese Unie. De WTO besliste echter dat de EU geen

Amerikaanse hormoonvlees mocht weigeren, of anders een boete moest betalen.

Het geproclameerde recht op vrijhandel krijgt dus prioriteit. De WTO is thans de enige echte 'wereldregering'. Zij heeft namelijk wel het middel van sancties, terwijl Verenigde Naties (VN) en de International Labour Organisation (ILO) die niet hebben. Ook rond milieuzorg zijn er amper internationale afspraken, laat staan sancties. Landen zwichten dus gemakkelijk voor de wil van de WTO, zelfs als er mensenrechten worden geschonden. En die wil luidt: het recht nieuwe markten te mogen openbreken en toegang tot zo goedkoop mogelijke producten, wereldwijd, ook op het gebied van voedselproductie, transport en consumptie. Ondernemingen moeten ondertussen zelf maar zorgen dat de economie sociaal- en milieuvriendelijk draait, via vrijwillige afspraken en het zogenaamde maatschappelijk verantwoord ondernemen. Bij gebrek aan wettelijke normen moet de consument dan als marktmeester optreden. Maar door de globalisering liggen productie en consumptie zover uit elkaar dat dit onmogelijk is. De huidige crises rond financiën, voedsel, klimaat, energie en biodiversiteit laten zien dat dit volledig uit de hand is gelopen. Op een vrije markt gaat de koopkracht van bijvoorbeeld autorijders en vleeseters in het Westen vóór op de rechten op voedsel, land en levensonderhoud in Latijns-Amerika en Azië. Het is ronduit schandalig dat kleine boeren en inheemse volkeren van hun grond worden verjaagd en de laatste natuurgebieden worden vernietigd ten bate van een kleine elite van grootgrondbezitters en multinationals die betrokken zijn bij de teelt en handel van soja, palmolie, suikerriet en/of hardhout. Terwijl de Nederlandse overheid blijft geloven in de effectiviteit van vrijwillige afspraken door het bedrijfsleven, is in mijn ogen 'duurzame' import van deze producten - die ook op via vervangende gewassen in Europa geteeld kunnen worden - vrijwel onmogelijk."

OORDELEN

"Met het oog op rechtvaardigheid ben ik dus tegen deze liberalisering en voor bescherming van de landbouw en voedselproductie op landelijk of regionaal niveau - bijvoorbeeld de EU als regio. Mijn mening over hoe de vrije markt en wereldhandel steeds meer kapot maken, wordt ondersteund door veel kritische onderzoeken in Nederland en in de wereld. Die analyses tonen grote nadelen van vrijhandel aan voor voedselzekerheid, landrechten van kleine boeren en inheemse volkeren, arbeidersrechten en het klimaat. Tevens leidt dit tot uitputting van olie en andere natuurlijke hulpbronnen. Die kritische studies wijzen ook de onderlinge samenhangen tussen al die deelgebieden aan. Er wordt ons door dogmatische economen en politici echter telkens voorgehouden dat wereldvrijhandel dé oplossing is. Zelfs nu tijdens de financiële crisis duidelijk is dat juist de vrije markt en de liberalisering van financiële markten de oorzaak is, wordt protectionisme en bescherming van eigen burgers en bedrijven sterk veroordeeld. Dit terwijl de geschiedenis laat zien dat alle succesvolle landen zich ontwikkelden achter tariefmuren en overheidssteuning. In dit verband spreekt de ecologische voetafdruk me ook erg aan, want die zou je kunnen nemen als criterium voor rechtvaardigheid. Uit die ecologische voetafdruk is af te leiden dat wij in het rijke Westen letterlijk op veel te grote voet leven. Brazilië, China en India willen nu ook hun rechtvaardige aandeel. Het gaat ten koste van wat er voor de meerderheid van de wereldbevolking overblijft. Daar moet je verandering in aanbrengen." Guus weet zijn analyse tijdens het gesprek moeiteloos te onderstrepen en aan te vullen met verwijzingen naar internationale verdragen, studies van auteurs, besluiten van de EU, Nederland, de Wereldbank, het Internationaal Monetair Fonds (IMF), de WTO en de grote invloed van multinationals hierop. Voortdurend rollen de vaktermen over tafel. Zijn boerenafkomst, zijn belezenheid, zijn

politieke ervaring en zijn ervaringen opgedaan tijdens zijn reizen, blijken ook als hij een exposé geeft over de productie van soja, palmolie en suikerriet (als biobrandstof). Meestal gebeurt dat op een niet-duurzame manier en het is maar de vraag of dit ooit duurzaam kan worden met het oog op de ecologische voetafdruk.

BESTAAT ER EEN ALTERNATIEF?

"Het alternatief zie ik aanwezig, als we terug gaan naar de routes die bijvoorbeeld na de Tweede Wereldoorlog gekozen zijn. Toen werd het belang van marktregulering binnen de landbouw onderkend, en het recht van elke regio voor de eigen thuismarkt het voedsel te kunnen produceren. Dit komt erg overeen met het begrip voedselsoevereiniteit, zoals ontwikkeld door de internationale boerenbeweging Via Campesina. De economische regio's van de wereld moeten die voedselsoevereiniteit kunnen ontwikkelen. Ook de EU moet het recht herwinnen op het produceren van het eigen voedsel, en daarvoor zijn beschermende en marktregulerende maatregelen nodig. Denk aan importheffingen en het beheersen van productie door quotaregelingen, waardoor de dumping van Europese overschotten in andere regio's wordt voorkomen. Aan de andere kant kan de dumping van soja op de Europese markt zo worden voorkomen, waardoor eiwitrijke gewassen zoals bonen, erwten en lupine hier kostendekkend kunnen worden geproduceerd. Regio's zouden meer zelfvoorzienend moeten worden op het gebied van voedsel, energie, textiel en hout. Dat is ook in Europa bittere noodzaak met het oog op de te verwachten olietekorten (Peak Oil) en klimaatverandering. Hiervoor is het ook nodig dat het proces van vervanging van arbeid door machines (en dus fossiele brandstoffen) wereldwijd wordt tegengegaan. Ik ben op dit vlak erg geïnspireerd door Gandhi, die pleitte voor meer zelfvoorzienende dorpen (Swadeshi), en alleen te mechaniseren als er een gebrek aan arbeiders is. Door een meer regionale produc-

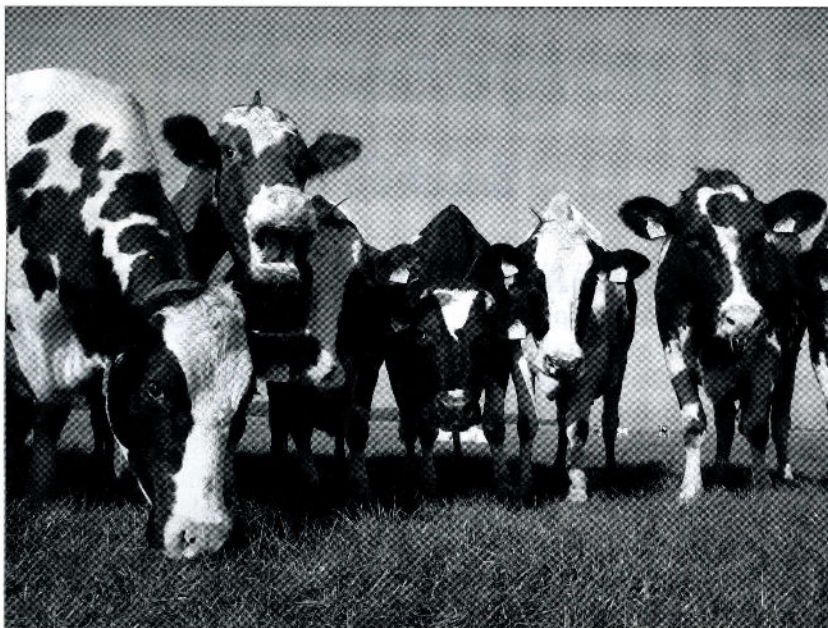

Foto: Guus Geurts

tie staat de consument ook dichterbij de producent, en kan veel onnodig transport en tussenhandel worden voorkomen.

Door genoemde Europese hervormingen komen veel landbouwsubsidies vrij, omdat boeren hun kostendeckende prijs uit de Europese markt krijgen. De vrijgekomen subsidies kunnen gebruikt worden om het inkomen van arme mensen te verhogen, zodat zij de hogere voedselprijzen kunnen betalen. Ook kan dit geld gebruikt worden voor natuur- en landschapsbeheer door boeren, en voor een flinke stimulans van duurzame energieproductie op het platteland. Dat zijn stevige uitdagingen voor de komende tien jaar. Maar de huidige crisis biedt een gouden kans voor alternatieven. Dan moet het principe van vrijhandel wel worden losgelaten, en het verband hiervan worden ingezien met de genoemde andere crises."

HANDELEN

Wat voor strategieën hebben we als burgers in handen om het perspectief van voedselsoevereiniteit te bereiken? Guus Geurts vindt bewustwording heel belangrijk, vooral rond de kern, dat de vrijhandelsagenda een slechte keuze is voor de lange termijn. Zijn strategie is samengevat in de hartenkreet: "Stop het geloof dat alle ontwikkeling moet via de

wereldmarkt. Beschouw protectie (protectionisme) als bescherming van alles met waarde zoals voedselzekerheid, arbeidersrechten, levensonderhoud van boeren en inheemse volkeren, cultuur en natuur. Minder nemen is belangrijker dan meer geven." Hij vervolgt: "Je kunt bijvoorbeeld bij politieke vertegenwoordigers de EU Global Europe-strategie tegengaan. Deze heeft vier doelstellingen: agressief markttoegang krijgen tot andere regio's voor Europese producten; de toegang tot natuurlijke hulpbronnen in ontwikkelingslanden verbeteren; beschermen van investeringen en winsten in andere landen; en beschermen van intellectuele eigendomsrechten. Die vier doelen komen naadloos overeen met de belangen van Europese multinationals, maar zijn desastreus voor de boeren, bedrijven en burgers in zuidelijke landen."

EUROPESE VERKIEZINGEN

Op 4 juni vinden de verkiezingen voor het Europese Parlement (EP) plaats. Bij die verkiezingen mag Nederland 25 van de 736 EP-zetels verdelen. Volgens Guus Geurts een kans om misstanden rond het Europese landbouwbeleid op de agenda te zetten. "Kijk naar wat partijen zeggen over het landbouwbeleid, van Nederland en van de EU. Informeer je bij kritische bewegin-

gen, zowel rond landbouw als de relatie met milieu, klimaat, energie en voedselzekerheid in ontwikkelingslanden. Comité Ander Europa (www.andereuropa.nl) stelt bijvoorbeeld de gratis brochure 'Wat Europa werkelijk doet. Een kritisch boekje over de EU' beschikbaar. Daarin staat ook mijn bijdrage over het Europese landbouwbeleid."

Ook op lokaal politiek niveau valt er volgens Guus Geurts het nodige te doen. "Gemeentes kunnen stimuleren dat men op termijn zo veel mogelijk zelfvoorzienend wordt in voedsel en energie. Er zijn al hoopgevende voorbeelden van mensen die niet langer op de politiek wachten, en zelf aan de slag zijn gegaan binnen de zogenaamde transition towns (www.transitiontowns.nl)."

Vanuit DISK kan daar sinds kort het verschijnen van 'Op het leven' aan toegevoegd worden: het initiatief van duurzame kerk: www.duurzamekerk.nl. Tevens is het initiatief duurzame gemeente www.duurzamegemeente.nl van belang.

Guus Geurts vindt het belangrijk dat kritische burgers coalities aangaan met gelijkgezinden: kerken en andere religies, vakbonden, boeren en kleine bedrijven, milieu-, ontwikkelings- en consumentenorganisaties, en politieke partijen. "Wij hebben de argumenten, zij de macht. De lobby van multinationals en de invloed van vrije-handel-dogmatici is namelijk ontzettend groot. Via samenwerking met anderen kom je erachter dat je eigenlijk te maken hebt met dezelfde onrechtvaardige structuren, kun je je meningsvorming aanscherpen, en kun je strategieën en tegenmacht ontwikkelen."

Lees verder op www.guusgeurts.nl, www.x-y.org, www.aardeboerconsument.nl en www.globalalternatives.nl.

Hub Crijns